

ПСИХОФІЗІОЛОГІЯ

УДК 159.91

DOI <https://doi.org/10.32782/psy-visnyk/2022.2.6>

Коренєва Ю. П.

*кандидат психологічних наук,
доцент кафедри соціально-гуманітарних наук
Національного університету кораблебудування
імені адмірала Макарова*

Чугуєва І. Є.

*кандидат психологічних наук,
доцент кафедри соціально-гуманітарних наук
Національного університету кораблебудування
імені адмірала Макарова*

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СИНДРОМУ КУВАД ЯК ФЕНОМЕНУ ТАТКІВСТВА

PSYCHOLOGICAL FEATURES OF THE SYNDROME OF KUVAD AS A FATHERHOOD PHENOMENON

У статті розкрито зміст синдрому Кувад, як феномену татківства. Показано сутність, причини виникнення, особливості перебігу і психологічні маркери цього феномену.

Вивчення проблеми батьківства в психології є однією з актуальних і водночас малодосліджених проблем. Це пов'язано з тим, що в сучасному суспільстві відбувається трансформація уявлень про роль чоловіка в сім'ї та батька у вихованні дитини. В наукових джерелах із психології батьківства останнім часом активно вживають термін «татківство» на позначення чоловічої позиції.

Синдром Кувад, так звана «чоловіча псевдо вагітність» або «симптоматична вагітність» – це специфічний психофізіологічний стан, за якого чоловік, або партнер вагітної жінки синхронно із нею переживає несприятливі соматичні симптоми на кшталт токсикозу або поведінкові трансформації, які притаманні вагітним жінкам. У статті наведено відомості про походження цього феномену, його соціально-культурне підґрунтя та ритуальну природу, а також психосоматичні маркери та стислу історію його дослідження. У статті представлено різні підходи до вивчення синдрому Кувад з позицій свідомого і несвідомого у психіці чоловіка.

У статті визначено психологічне підґрунтя феномену татківства як чинника життя суспільства в цілому і конкретної особистості зокрема. Визначені психологічні властивості й особливості ролі татківства в сучасному соціумі. Виокремлено фактори, що впливають на формування батьківської ролі та визначено структуру й розвиток батьківства як психологічного чинника соціалізації особистості.

У статті наголошується, що очікування дитини і партнерські пологи – це найважливіші моменти в житті сім'ї. Однак в епоху інституційних пологів не завжди можливо гарантувати, що обидва партнери поділяться своїм досвідом. Батьки можуть готуватися до пологів і супроводжувати своїх партнерок під час пологів, але після цього вони все ще ізольовані від матері й дитини. Є думка, що синдром Кувад може виступати специфічною формою включення чоловіка в роль батька, позитивно вплинути на догляд за немовлятами, оскільки це вселяє в батька почуття впевненості. Створення соціально прийнятних обрядів в пренатальному періоді може дозволити чіткіше визначити роль батька в сім'ї.

Ключові слова: синдром Кувад, батьківство, татківство, симптоматична вагітність, соціальна роль батька, соціальний ритуал.

The article reveals the content of Couvade syndrome as a phenomenon of fatherhood. The essence, causes of occurrence, features of the course and psychological markers of this phenomenon are shown.

The study of the problem of parenthood in psychology is one of the urgent and at the same time understudied problems. This is due to the fact that in modern society there is a transformation of ideas about the role of a man in a family and a father in raising a child. Recently, in scientific sources on the psychology of parenthood, the term "fatherhood" has been actively used to denote the male position.

Couvade syndrome, the so-called "symptomatic pregnancy" is a specific psychophysiological condition in which the husband or partner of a pregnant woman simultaneously experiences unpleasant somatic symptoms such as toxicosis or behavioral transformations that are characteristic of pregnant women. The article provides information about the origin of this phenomenon, its socio-cultural background and ritual nature, as well as psychosomatic markers and the history of its research. The article presents different approaches to the study of Couvade syndrome from the positions of the conscious and unconscious in the psyche of a man.

The article defines the psychological basis of the phenomenon of fatherhood as a factor in the life of society as a whole and of an individual in particular. The psychological properties and features of the role of fatherhood in modern society are determined. The factors affecting the formation of the parental role are singled out and the structure and development of parenthood as a psychological factor of personality socialization is determined.

The article emphasizes that expecting a child and partner childbirth are the most important moments in a family's life. However, in the era of institutional childbirth, it is not always possible to guarantee that both partners will share their experiences. Fathers may prepare for the birth and accompany their partners during the birth, but afterwards they are still isolated from the mother and child. There is an opinion that the Couvade syndrome can act as a specific form of inclusion of a man in the role of a father, and have a beneficial effect on the care of babies, as it instills a sense of confidence in the father. The creation of socially acceptable rites in the perinatal period can make it possible to more clearly define the role of the father in the family.

Key words: Kuvad syndrome, parenthood, fatherhood, symptomatic pregnancy, social role of the father, social ritual.

Вступ. Вивчення проблеми батьківства в психології є однією з актуальних і водночас недостатньо досліджених проблем. Це пов'язано з тим, що в сучасному суспільстві відбувається трансформація уявлень про роль чоловіка в сім'ї та батька у вихованні дитини.

Варто зауважити, що в наукових джерелах із психології батьківства останнім часом активно вживають термін «татківство» на позначення чоловічої позиції. Загалом в українській мові батьком або татом називають чоловіка, який має дітей. Слово «батько» походить від праслов'янського «bata», «batja» і означає виконання чоловіком певної ролі в сім'ї. Ця роль полягає у вихованні власних (або прийомних) дітей, а також моральній, матеріальній та суспільній відповідальності за них. Крім того, в українській мові вживаним є слово «тато» на позначення цієї ж ролі чоловіка. Таке ж слово існує в інших слов'янських мовах: з болгарської – *táto, tame*; з сербохорватської – *táma*; зі словенської – *táta*. Термін «батьківство» може використовуватись у двох значеннях: як специфічна чоловіча роль щодо виховання власних дітей, а також у сенсі реалізації як жінкою так і чоловіком виховної функції в межах сім'ї. Вважаємо, що вживання в сучасній українській мові слова «татківство» (як похідного від слова «тато») підкреслить батьківську позицію чоловіка в межах сім'ї. Відповідно застосування терміну «татківство» допоможе уникнути плутанини та увиразнить саме чоловічу роль, як термін «материнство» виокремлює жіночу [2].

Виклад основного матеріалу. Синдром Кувад, так звана «чоловіча псевдо вагітність» або «симптоматична вагітність» – це специфічний стан, за якого партнер вагітної жінки або близький до неї чоловік синхронно із нею переживає несприятливі соматичні симптоми або поведінкові трансформації.

Термін походить від французького «couveг» (висиджувати пташенят), він позначає явище, що виникає переважно у чоловіків 20–28 років, які знаходяться в першому шлюбі. Нерідко вони зустрічають вагітність партнерки з великим ентузіазмом, та радісно реагують на поповнення в родині. Симптоми чоловіка схожі зі станами вагітної жінки. Найчастіше вони відчувають нагрубання сосків, слабкість вранці, збільшення грудей, більшість ваги, зміни апетиту. Якщо вагітна жінка проявляє схильність до екзотичних продуктів, то чоловік поділяє її смаки. При сильних болях вагітної жінки чоловік також страждає від болю, який локалізований саме в тому органі або ділянці тіла, що й у його партнерки. Відомі навіть випадки госпіталізації таких чоловіків до інфекційних лікарень або хірургічних відділень. Змін зазнає ще й емоційна сфера майбутнього батька – ці про-

цеси супроводжуються дратівливістю, лабільністю, зниженням толерантності до фрустрації, напруженістю. Такий комплекс емоційно-поведінкових патернів є характерним для вагітних. Цікавим є той факт, що вираження таких емоційних проявів у чоловіків із синдромом Кувад значно перевершує їх вираження у вагітних жінок [4].

Термін «синдром Кувад» був вперше вжитий антропологом Е. Б. Тайлором у 1865 році для опису поведінки чоловіків у період очікування дитини, який він спостерігав серед жителів первісних спільнот [11]. Він бачив, що чоловік приймав участь в пологових схватках та імітував їх, також він імітував поведінку вагітної жінки. Наприклад, не виконував свою повсякденну роботу в племені, ухилявся від обов'язків, пов'язаних з фізичною працею та сексуальною активністю. Цей ритуал також включав в себе імітацію поведінки породіллі (наприклад, залишатися в ліжку та гучно плакати). Жінка після пологів передавала своєму чоловіку новонароджену дитину, а він прикладав її до грудей, імітуючи годування. Ціль таких ритуальних дій була в тому, щоб захистити дитину від злих сил та встановити з нею особливий, надприродний зв'язок. У зв'язку з тим, що антропологічними дослідженнями зафіксовано, існування подібних ритуалів, які мали місце в певному виді на різних континентах та в різних культурах, було зроблено припущення, що це своєрідна універсальна форма поведінки [11].

Крім того, Мерфі пише про два типи феномену Кувад: ритуальний і сучасний. Ритуальний тип був розповсюджений ще в Давній Греції, він і сьогодні ще зустрічається в так званих примітивних суспільствах. Сучасний тип відноситься до фізіологічних симптомів вагітності, які спостерігаються у партнерів вагітних жінок. В обох випадках йдеться про те, що на несвідомому рівні чоловік повертається до ототожнення з жінкою. Припускається, що вираз такої ідентифікації через синдром Кувад мотивується сприйняттям жінок як тих, хто контролює соціально бажані ресурси [9].

Також відомі інші схожі обряди, які передбачають перевдягання чоловіків в жіночий одяг для захисту дитини від «злих сил, духів, прокляття, навороту тощо». Подібні приклади пологової обрядовості дозволяють науковцям стверджувати, що в ментальній підсистемі репродуктивної культури, що сформувалася в архаїчному суспільстві, були присутні цінності батьківства, материнства, татківства, батьківського обов'язку, любові й відповідальності [10].

Синдром Кувад відсутній в медичних класифікаціях DSM-V і МКБ-10, це вказує на те, що це скоріше природне явище, пов'язане з вагітністю партнерки, а не психічний чи фізичний розлад. Проте деякі

науковці наголошують, що можна говорити про психогенне або невротичне походження синдрому, оскільки його симптоми виникають в першому або третьому триместрі вагітності жінки та зникають після пологів. Вони також вказують на підтверджений дослідженнями зв'язок між підвищеним рівнем тривожності у майбутніх чоловіків і симптомами синдрому Кувад [7]. Таким чином, цей синдром розглядається як психосоматичний прояв типових жіночих симптомів вагітності, але з маловивченим фізіологічним походженням.

Найбільш виражене загальне погіршення самопочуття чоловіків відбувається в третьому триместрі вагітності партнерки. Мета-аналіз, проведений групою дослідників показує, що симптоми часто виявляються в першому триместрі і зникають у другому, а потім знову з'являються і поглиблюються в третьому триместрі. Вони також звертають увагу на соціальну роль, відведену чоловікам і вказують на те, що чоловік в цей період стає спостерігачем за пренатальним життям і пологами. А це, в свою чергу, може спричинити певні стресові реакції та спровокувати симптоми синдрому Кувад [7].

Серед науковців є думка, що виникнення симптомів вагітності у чоловіків може бути просто специфічною формою ритуального типу синдрому Кувад. Батькам необхідний обряд Кувад і підтримка після пологів [10]. Очікування дитини і партнерські пологи – це найважливіші моменти в житті сім'ї. Однак в епоху інституційних пологів не завжди можливо гарантувати, що обидва партнери поділяться своїм досвідом. Батьки можуть готуватися до пологів і супроводжувати своїх партнерок під час пологів, але після цього вони все ще ізольовані від матері і дитини. Шведське дослідження ще у 1974 році показало, що збереження обряду Кувад може благотворно вплинути на догляд за немовлятами, оскільки це вселяє в батька почуття впевненості. Створення соціально прийнятних обрядів в пренатальному періоді дозволило б чіткіше визначити роль батька в суспільстві [8].

Раніше в архаїчних суспільствах високий репродуктивний успіх чоловіка був показником його маскулінності, «чоловічої сили». Він досягався шляхом конкуренції з іншими чоловіками, асоціювався з його агресивністю та воїнськими чеснотами. Відтак чоловіки не мали часу і потреби здійснювати догляд за власними дітьми. Тому цю функцію виконували жінки – матері дітей. Так виник транс-культурний образ батька, який не бере участі у вихованні нащадків. У суспільній свідомості образ батька склався з наступних характеристик: емоційно-віддалений від дітей, годувальник, уособлення влади, приклад для наслідування (особливо хлопчиків), безпосередній наставник у суспільно-трудовій діяльності. Саме такою була традиційна модель батьківства, яка сформувалася впродовж століть [1].

У зв'язку з лібералізацією гендерних ролей і включенням жінки в активну професійну діяльність поступово змінювався зміст батьківської ролі чоловіка. У 1960-х роках у США з'явився новий образ батька. Чоловіки-батьки не тільки заробляли гроші на утримання сім'ї, а й доглядали за дітьми, активно

цікавилися їхніми проблемами. З 1960-х років середня кількість часу, яку американські батьки проводили із дітьми, зросла на 25% – 37%. Через зменшення кількості дітей у сім'ї (1-2 дитини), зросла кількість часу, яку батьки витрачали на одну дитину. Такі тенденції було зафіксовано й у Німеччині. Новий образ батька склався з таких характеристик, які не були притаманні традиційним уявленням про нього. Зокрема, чоловіки почали брати більше на себе домашніх обов'язків, надавати значення належному виконанню батьківської ролі (частіше проводити час і грати з дітьми, не делегувати емоційну турботу про дітей матері тощо) [2].

Варто зазначити, що процес зміни сутності батьківської ролі сприймається як криза в суспільстві. Наразі відбувається певний перехід від образу «традиційного батька» до «батька-партнера». На думку І. С. Кона, це є певним етапом довгострокового процесу переосмислення і трансформації звичного гендерного порядку. Водночас оцінка виконання цієї ролі відбувається за жіночими критеріями. Так, Р. Палковіц вважає, що усвідомлення чоловіком цінності ролі тата залежить від оцінки його батьківського потенціалу дружиною, певним ставленням до нього як до вихователя [3]. Воєнні конфлікти викривляють сімейну ситуацію, витісняють батька з сім'ї й докорінно змінюють гендерні ролі (жінки беруть на себе велику кількість чоловічих обов'язків). Навіть ті чоловіки, які повертаються з війни, інколи не можуть виконувати свою батьківську функцію в повній мірі через травматичні переживання. Залучення жінок до суспільної праці зміщує чоловічу монополію щодо ролі годувальника, як в родині, так і поза нею (тобто спостерігаємо кризу влади чоловіка). У суспільстві спостерігається криза маскулінності, яка пов'язана зі зміною соціальних умов та стосунків (руйнується традиційна система гендерного розподілу ролей, гендерних взаємин, влади тощо). Новий образ батька – це образ партнера дружини в процесі виховання дітей, хоча він не є надто розповсюдженим і закріпленим у суспільній свідомості. Отже, феномен батьківства за своєю сутністю соціальний і не має такого біологічного підґрунтя, як материнство. «Бути чоловіком, що зачав дитину, і бути батьком – це, з самого початку, дві різні й дві окремі ролі» [1].

Поняття «татківство» увійшло в науковий обіг лише наприкінці 80-х років ХХ століття. Спершу батьківство розглядали крізь призму сукупності ролі батька та матері, де основну увагу приділяли вивченню материнської фігури. Однак зміни в структурі гендерних ролей, які відбулись за останні півстоліття, привернули увагу науковців і суспільства щодо проблеми татаківства, виокремленні його як соціокультурного інституту. Татківство часто розглядають в наступних аспектах: 1) факт походження дитини від певного чоловіка; 2) соціальний інститут, який регулює функції, права та обов'язки батька; 3) аспект або компонент чоловічої ідентичності; 4) відповідні батьківські практики та пов'язані з ними почуття і переживання.

У результаті узагальнення досліджень можна виокремити групи факторів, які детермінують ста-

новлення батьківської ролі чоловіка. Культурні фактори – це вплив культури певного суспільства на становлення татківства через систему культурних цінностей, ідеалів, релігійних уявлень і вірувань тощо. Соціальні фактори – це система взаємин, в яких знаходиться чоловік із народження і які впливають на його уявлення про себе як про батька. Тип сім'ї, характерний для певної культури або етапу розвитку суспільства. Вірування народу, його міфологія і релігія. Так, у дослідженнях етнографа П. Р. Сенда виявлено зв'язок між міфологічними уявленнями про статево приналежність «творця» (пращура) і гендерною стратифікацією [2]. У первинних суспільствах із фемінним символізмом (де творцем вважалася жінка) чоловіки-батьки підтримували більш тісний контакт зі своїми дітьми. Натомість у суспільствах, де боги (згідно з віруваннями) мали чоловічу стать, батьки-чоловіки не були наближені до власних дітей. Економічні умови: рівень доходів, економічна стабільність у суспільстві, загальний рівень безробіття тощо. Соціальні стереотипи маскулітності й фемінності, батьківства і материнства. До індивідуальних факторів належать: ставлення до ролі батька; переконання про значення і цінність батьківства; мотивація батьківства; вік чоловіка, коли він став батьком тощо.

Сучасні дослідники виділяють наступні етапи онтогенезу татківства. Перший етап – формування матриці батьківського ставлення. Особливості батьківського ставлення визначаються власною психічною історією чоловіка. Впродовж онтогенезу осмислення й інтерпретація різних видів досвіду (взаємини з власним батьком, особливості шлюбу та сексуального життя тощо) впливає на реалізацію татківської ролі, взаємини батька з дитиною. Другий етап – психологічна адаптація до ролі тата, формування Я-концепції батька розпочинається з моменту, коли чоловік дізнається про вагітність дружини. Реакція чоловіка на цю звістку залежить від попереднього етапу (від того, як сформувалася матриця батьківського ставлення). У результаті досліджень доведено, що більшість жінок уперше відчувають себе матерями в період вагітності. Натомість більшість чоловіків починають усвідомлювати нову роль вже після народження дитини. Третій етап пов'язаний із пологами дружини і народженням дитини. Існує

точка зору, що чоловік у момент пологів через глибоке співпереживання дружині також стає причетним до народження дитини і сам народжується як Батько. Четвертий етап, коли батько долучається до процесу догляду за дитиною. На цьому етапі чоловік вперше відчуває себе татом, але сам період є одним із найбільш складних, стресових у його житті.

Процес розвитку татківства має етапи, вони якісно відрізняються від подібних процесів у жінок. Насамперед це процес прийняття чоловіком рішення стати батьком, далі процес усвідомлення ролі батька й включення її в особистісний конструкт, і, врешті-решт, формування батьківської любові.

До структури татківства включено наступні компоненти: 1) потребнісно-емоційний, що включає біологічні, соціальні аспекти мотивації, потребу в контакті, емоційні реакції, переживання тощо; 2) операціональний – обізнаність, навички (операції) догляду за дитиною й спілкування з нею; 3) ціннісно-смысловий – ставлення тата до дитини, його екзистенціальні переживання. Крім того, до структури татківства входить інтегральний наскрізний компонент – оцінювальний, який включає: 1) самооцінку як елемент Я-концепції (прийняття або неприйняття ролі, раціональна й емоційна оцінка себе як батька і своєї дитини); 2) соціальну оцінку оточуючих (існуючі в суспільстві соціальні стереотипи щодо виконання ролі та вимоги). Соціальна оцінка є базою для формування власної оцінки, оскільки через соціальні стереотипи формується образ Я-ідеального.

Висновки. Виходячи з вищезазначеного можна зробити певні висновки щодо синдрому Кувад як феномену татківства. По-перше, цей синдром можна вважати формою занурення чоловіка у роль батька на несвідомому рівні; по-друге, він може свідчити про конституціональний рівень активації потребнісно-емоційного компоненту татківства; по-третє, синдром Кувад можна розглядати як архетипічну форму ідентичності у батьківстві, де жіноча складова виступає провідною і по-четверте, цей синдром може вказувати на те, що певні ритуали, соціально прийнятні обряди в пренатальному періоді можуть сприяти більш чіткому визначенню ролі батька, більш глибокому емоційному зануренню в цю роль, що у свою чергу може зміцнювати партнерські стосунки у батьківстві між материнською і татківською складовими.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Корольчук М.С., Криворучко П.П., Осьодло В.І., Грищенко Г.В. Психологія сімейних взаємин : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. ; за заг. ред. М.С. Корольчука. Київ: Ніка-Центр, 2010. 296 с.
2. Кучманіч І.М. Усвідомлене батьківство: навчально-методичний посібник. Миколаїв: Іліон, 2017. 192 с.
3. Помиткіна Л.В., Злагодох В.В., Хімченко Н.С., Погорільська Н.І. Психологія сім'ї: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Київ: НАУ, 2011. 272 с.
4. Скрипніков А.М., Герасименко Л.О, Ісаков Р.І. Перинатальна психологія, Видавничий дім «Медкнига», 2017, 168 с.
5. Соціальна психологія груп : Хрестоматія. Укладачі: Ю.О. Бабаян, Г.В. Васильєва, Н.О. Євдокимова, І.М. Кучманіч, І.М. Хоржевська ; за заг. ред. Н.О. Євдокимової. Миколаїв: «Іліон», 2013. 638 с.
6. Ткалич М.Г. Гендерна психологія : навч. посіб. Київ: Академвидав, 2011. 248 с. (Серія «Альма-матер»).
7. Brennan A, Ayers S, Ahmed H, Marshall-Lucette S. A critical review of the Couvade Syndrome: the pregnant male. *J Reprod Infant Psychol.* 2007;25(3):173–89.
8. Jordan P. Labouring for relevance: expectant and new fatherhood. *Nurs Res.* 1990; 39: 11–16.
9. Murphy R.L. Couvade: The Pregnant Male. *J Perinat Educ.* 1992;1(2):13–18.
10. Romito P. The humanizing of childbirth: the response of medical institutions to women's demand for change. *Midwifery.* 1986; 2 :135.
11. Tylor E.B. *Researches into the early history of mankind and the development of civilization.* 2nd ed. John Murray; London: 1865.